

DE ZOETWATERMOLLUSKEN VAN DE ALBLASSERWAARD.

Voor veldwerkzaamheden werd ik gedurende de maand juli in Alblasserdam gedetacheerd. Daar mij deze streek malacologisch slecht bekend was, was het een mooie gelegenheid om kennis te maken met de molluskenfauna. Eerst nam ik de weg van de minste weerstand en ging op zoek naar landslakken. IJverig draaide ik vele stenen om, verrotte boomstammen en ander materiaal, dat naar mijn ervaring meestal een rijke molluskenfauna garandeert. Waar ik ook zocht, geen landslak liet zich zien, hier en daar een half vergaan leeg horentje van Cepaea nemoralis of Arianta arbustorum. Onder een plank die over een sloot lag scholen een jeugdige Fruticicola hispida, één Cochlicopa lubrica, niet eens levend; en een mager beestje van Arion rufus, de enige naaktslak, die ik in die hele maand vond. Ook knotwilgen werden geïnspecteerd, maar al met minder enthousiasme, wat gerechtvaardigd bleek, want de hele oogst bestond uit lege, meest half vergane horentjes van Balea perversa, Fruticicola hispida, Cochlicopa lubrica en een prachtige Lymnaea stagnalis, volkomen gaaf en fris, waarschijnlijk zojuist genuttigd door een of andere piet. Het was overigens wel duidelijk geworden, dat

-het-

het onderzoek naar landmollusken niet bepaald een succes zou worden, waarschijnlijk, of eigenlijk wel zeker, zullen de droogte van 3 maanden en de hoge temperaturen van die dagen er debet aan zijn. Spoedig werd daarom het nuttige met het aangename verenigd. Water was er genoeg in de Alblasserwaard, veelal rijk begroeid en het zag er daarom heel wat aantrekkelijker uit om een zwembroekje aan te trekken. Gewapend met een wit bord, zeef, diverse andere verzamel-attributen en een flora maakte ik diverse tochten door de Alblasserwaard. Eerst werden de grote rivieren onderzocht, de Lek en de Noord. Beide bleken niet bijzonder rijk aan mollusken te zijn. De aanspoelsellijn bevatte de te verwachten soorten als Unio tumidus, Sphaerium corneum, Lymnaea ovata, Planorbis corneus, P. planorbis, P. contortus, Viviparus viviparus en wat verdronken landslakjes. Niet om over te jubelen. Daarna werden een aantal opnamen gemaakt in het "binnenland", in en langs de Alblas. De werkwijze was de volgende:

Eerst werd een plantensociologische opname gemaakt van de flora in de te onderzoeken sloot, daarna werden de mollusken genoteerd met hun frequentie. De Alblasserwaard bleek een aan zoetwatermollusken rijke polder te zijn, waarin ik zelfs nog enige niet verwachte soorten vond. Totaal werden er 42 soorten aangetroffen. Hieronder laat ik in een tabelvorm de waarnemingen van de 5 voornaamste vindplaatsen volgen.

Beschrijving van de vindplaatsen:

1. Aan de oever van de Alblas, ongeveer 2 km ten zuiden van Alblasserdam waar de Alblas en de Nauwe Alblas (doorgraving van een grote meanderbocht) weer bij elkaar komen. Bodem fijn en grof afgerold grind. Water helder, zwak stromend. Begroeiing: Watergentiaan bepaalt het aspect en wordt begeleid door een enkele Gele Plomp en Gedoornd Hoornblad. Aan de oever Riet, Lisdodde en Pijlkruid. Diepte aan de oever ongeveer 40 cm, een meter uit de oever snel toenemend.
Hier werd uitsluitend met een wit bord gewerkt, waarmee de vrij steile kant werd afgezocht en grind van de bodem werd opgeschept. Ik trof hier een rijke molluskenfauna aan, waaronder vooral de Planorbidae goed vertegenwoordigd waren. Van Lymnaea stagnalis werden bijna uitsluitend jonge exemplaren gevonden van ca 3 cm groot. De meeste soorten werden gevonden tussen het in het water staande Riet en Lisdodde en op de bladeren en stengels van de Watergentiaan en Gele Plomp. Merkwaardig was, dat onder de bodemsoorten Sphaerium rivicola verreweg het algemeenst was. In een 10 bodemonsters vond ik ongeveer 30 levende vrijwel volwassen individuen. Ook Sphaerium corneum was regelmatig aanwezig: forse, bolle tot zeer bolle exemplaren. Er werden ongeveer 10 levende dieren gevonden, met Sph. rivicola dus in een verhouding van 1 : 3. Ook werden een losse klep van Sphaerium solidum en Pisidium Amnicum gevonden. Op een grote baksteen, op 70 cm diepte, vond ik een groot aantal Dreissena polymorpha. Merkwaardig was ook een vondst van een levende volwassen Lithoglyphus naticoides, met mooi roomkleurig wit huis. Ondanks enthousiast verder zoeken bleef dit het enige exemplaar. Het voorkomen van Sphaerium rivicola, Sphaerium solidum, Dreissena polymorpha, Unio tumidus en Lithoglyphus naticoides, doen vermoeden dat de Alblas een oorspronkelijke rivier is.
2. Slootje langs de Kooidijk, tussen de weg en het weiland langs de Alblas, (de afgesneden meanderbocht), ongeveer 300 m van punt 1. Het slootje staat met dwarsslootjes in verbinding met de meanderbocht van de Alblas. Bodem zand en modder. Water helder, stilstaand. Begroeiing: 40% van het wateroppervlakte bedekt met kroos. Het kroos bestaat voor 80% uit Veelwortelig Kroos, ruim 15% Wortelloos Kroos en krap 5% Klein Kroos. Ondergedoken vrij veel Puntkroos, zeer veel Waterpest, weinig Gedoornd Hoornblad. Verder nog plaatselijk Kikkerbeet. Langs de oevers Pijlkruid, Zwanebloem, Lisdodde en Riet. Het waterplantengezelschap wijst op rustig voedselrijk zoet water.

De mollusken-associatie is niet rijk, vooral de Planorbidae waren aan soorten slecht vertegenwoordigd. Totaal werden in het slootje maar 9 soorten mollusken aangetroffen. Toen ik het slootje wat langs liep vond ik op sommige plaatsen een zeer homogene begroeiing van of alleen Waterpest of (hoewel veel minder) alleen Gedoornd Hoornblad. Merkwaardig was dat hier door de homogeniteit van de flora de slakken-associatie sterk beïnvloed werd, in deze homogene velden leefden slechts een enkele Lymnaea stagnalis, weinig Lymnaea ovata en een enkele Physa fontinalis. Geen enkele Planorbissoort of andere zoetwaterslakken werden gevonden. Het verschijnsel, dat een homogeen waterplantenveld van één soort, meest waterpest, zo bijzonder arm aan soorten en veelal ook aan individuen is, viel me bij het onderzoek op de andere monsterpunten

-steeds-

- steeds weer op. Ik heb dat ook elders vaak opgemerkt. Over het algemeen zijn waterbekken met een rijk gevarieerde flora ook rijk aan mollusken, zowel kwantitatief als kwalitatief, althans als die waterbekken niet te groot zijn.
3. Slootje aan de andere zijde van de Kooiweg, niet in verbinding staande met de Alblas. Bodem: modder, water helder, stilstaand. Ik verdeel dit slootje naar de begroeiing in twee delen. Het eerste deel was geheel overdekt met een aaneengesloten krooslaag van 80% Veelwortelig Kroos en 20% Klein Kroos. Onder de krooslaag was het water zwart en vond ik vergane plantendelen van Waterpest en Kikkerbeet. Op de bodem vrij veel meest halfvergane molluskenschalen van Vivipara lacustris, Lymnaea stagnalis en op de kikkerbeetblaadjes afdrukken van Lymnaea-eiersnoeren. In de krooslaag enkele exemplaren van Lymnaea stagnalis, meest volwassen en veel Physa fontinalis, die ijverig met het horentje heen en weer zwaaiden. Aan de oever leefden in en even boven de krooslaag enige Vivipara lacustris. In de bocht brak de krooslaag en iets verderop was de kroosbegroeiing afgenomen tot $\pm$ 30% van het wateroppervlak. Zowel de flora als de fauna werden direct bij het ophouden van het kroosbed rijk. Waar de krooslaag brak kwam direct Kikkerbeet op, verderop zelfs in concurrentie over elkaar groeiend. Hier ook veel Waterpest, Gedoornd Hoornblad, Pijlkruid en enkele Krabbescheerplanten. De molluskenfauna toont een grotere rijkdom dan het slootje II. Het slootje, dat onder de krooslaag zo een 30 cm diep is, is hier ongeveer 80 cm diep. Vivipara lacustris gedraagt zich als Lymnaea, kruipt op de waterplanten, vooral op Kikkerbeet rond.

Het slootje is waarschijnlijk over het gehele onderzochte tracé even rijk geweest aan flora en fauna. In deel 1, dat geheel met kroos overwoekerd werd, stierf door gebrek aan licht en zuurstof de waterflora af en daarmee, door het ongeschikt worden van het milieu, de fauna. Het kroos heeft het leven in de sloot eenvoudig verstikt. Merkwaardig was ook dat er in deel 1 geen enkele kikker zat, terwijl in het rijke deel 2 er tientallen zaten die bij het langslipen bij twee en drie tegelijk in het water sprongen. Opgaven in de tabel hebben betrekking op deel 2.

4. Sloot langs de Gijbelandse Damweg, ongeveer 1 km noordwest van Vuilendam/Laag Blokland. Het betreft hier een brede sloot, van ongeveer 5 m breed. De sloot was zeer kort tevoren uitgebaggerd: langs de gehele sloot lagen op regelmatige afstanden grote hopen verse waterplanten, welke onderzocht werden. De volgende waterplanten werden aangetroffen: Flap (Cladophora spec.), zeer veel; Gele Plomp, bloem en blad, zeer veel; Krabbescheer, vrij weinig; Kikkerbeet, weinig; Waterpest, vrij veel; Gedoornd Hoornblad, vrij veel; diverse Fontein-kruidsoorten, veel. Op het (door het baggeren) zwarte water dreef verspreid wat Veelwortelig-Kroos rond.

Hier was de molluskenfauna verreweg het rijkst, vooral de Planorbidae waren goed vertegenwoordigd. Mogelijk is de rijkdom, die ik hier aantrof voor een deel te danken aan de andere onderzoeksmethode (het uitpluizen van de op de kant liggende hopen) en vooral ook door de veel grotere hoeveelheid onderzocht materiaal, ongeveer 30 grote hopen waterplanten heb ik doorzocht. Toch moet de molluskenfauna hier wel veel rijker zijn dan op de vorige monsterpunten. Merkwaardig is dat ik hier wel Planorbis planorbis aantrof, zij het nog in enkele exemplaren, terwijl de soort verder in de gehele Alblasserwaard, althans op alle punten waar ik gezocht heb, ontbrak, behalve in de Alblas zelf, waarin zij regelmatig voorkomt. Ook op verschillende punten langs de weg Vuilendam/Laag Blokland naar Giessen-Ouderkerk, 4½ km, waar we grondboringen verrichtten, onderzocht ik zo terloops de naburige slootjes, doch ook daar vond ik geen Planorbis planorbis.

5. Het aanspoelsel van de Lek van Groot Amers tot Kinderdijk. Hier werd zo hier en daar het aanspoelsel doorzocht en ook enige malen werden tijdens het zwemmen enige bodemonsters genomen met de hand en met een zeef. Geen van deze monsters leverde levende soorten op. Slechts werd af en toe een soort gevonden, die ook al uit de vloedlijn bekend was. Veel waarde hebben deze vondsten niet, maar zij zijn bruikbaar als vergelijkingsmateriaal met de molluskenfauna in het "binnenland".

Ik heb in de tabel slechts de aardigste vindplaatsen opgenomen. Het onderzoek omvatte meerdere poldersloten en boezemwaters, waarvan het algemene faunabeeld niet noemenswaardig afwijkt van de hier gepubliceerde beelden. Uit het onderzoek lijken mij de volgende conclusies gerechtvaardigd:

1. De Alblas is een oorspronkelijke rivier, die beter dan de Lek de autochthone fluviatiele fauna bewaard heeft. (De Noord is geen oorspronkelijke rivier, maar is ontstaan tijdens de Sint Elisabethvloed in 1421).
2. De rijkdom van de molluskenfauna is evenredig met de rijkdom van de waterflora. Dit geldt vooral voor kleine waterbekken als sloten, etc.
3. Een gesloten krooslaag is dodelijk voor de waterflora en -fauna, rijke sloten kunnen door het kroos geheel verstikt worden.
4. Planorbis planorbis ontbreekt vrijwel in de Alblasserwaard en komt plaatselijk zeer weinig voor. In de Alblas is de soort echter algemener.

Lijst van zoetwatermollusken van de Alblasserwaard.

	1	2	3	4	5
Theodoxus fluviatilis (L.)					e
Viviparus lacustris Beck	w		vv	vv	
Viviparus viviparus (L.)					e
Valvata piscinalis (Müll.)	w	e	v	v	w
Valvata cristata Müll.	zw		vv	vw	
Potamopyrgus jenkinsi (Sm.)				w	
Lithoglyphus naticoides (Fer.)	l				
Bithynia tentaculata (L.)	vv	w	vv	vw	w
Bithynia leachi (Shepp.)	e		w	w	
Aplexa hypnorum (L.)				e	
Physa acuta Drap.				vw	
Physa fontinalis (L.)	w	vw	v	vv	
Lymnaea truncatula (Müll.)				e	
Lymnaea stagnalis (L.)	vv	v	vv	v	
Lymnaea ovata Drap.	vw	v	v	v	w
Lymnaea auricularia (L.)				w	l
Lymnaea palustris (Müll.)	vv	vw		vw	e
Myxas glutinosa (Müll.)				e	
Planorbis corneus (L.)	w		e	vw	vw
Planorbis planorbis (L.)	vv			zw	e
Planorbis carinatus (Müll.)	e		vv	v	
Planorbis vortex (L.)	vv			v	zw
Planorbis vorticulus Trosch.	v	zv	vv	zv	
Planorbis contortus (L.)	vv	vv	w	vw	vv
Planorbis albus Müll.	e		w	w	
Planorbis crista (L.)			e	w	
Planorbis complanatus (L.)	e		w	e	
Segmentina nitida (Müll.)				e	
Acroloxus lacustris (L.)	e			w	
Unio pictorum (L.)				w	e
Unio tumidus Retz.	e			zw	e
Anodonta cygn. cygnaea (L.)				e	
Anodonta piscinalis Nilss				e	
Pisidium amnicum (Müll.)	l				
Pisidium cinereum Ald.				e	
Pisidium subtruncatum Malm				e	
Pisidium milium Held.	? e				
Sphaerium corneum (L.)	w	e	e	v	e
Sphaerium solidum (Norm.)	l				
Sphaerium rivicola (Leach)	v				
Sphaerium lacustre (Müll.)	zw			zv	
Dreissena polymorpha (Pall.)	w				e

l = een exemplaar; e = enkele exemplaren; zw = zeer weinig exemplaren;
 vw = vrij weinig exempl.; w = weinig exemplaren; vv = vrij veel exemplaren.
 v = veel exemplaren;

indien onderstreept, dan zijn slechts lege schelpen gevonden.

G. Spaink.